

Méltó megemlékezést

Vitapartnereim szerint Budapest 1945-ben azért szabadult fel, mert a „kisebbségi rossz győzött az abszolút Rossz felett” (Hegyi Gyula), mert „megsemmisült Hunnia úri trágadombja” (Eörsi István), mert Bibóhoz hasonlóan sokan életük legszabadabb korszakának tekintették az 1945–1948 közötti korszakot (Konok Péter), mert „olyan társadalmi problémákat rendeztek, (...) melyeknek megoldatlansága évszázadokon át nyomorította a magyar népet” (Hanti Vilmos).

Konok szerint, akik nem felszabadulásként élték meg a történeteket, azoknak többnyire meg is volt az okuk a további bujkálásra. Ez nem igaz. Még olyan antifasiszta politikusok, mint Kovács Imre vagy Bethlen István sem felszabadulásként élték meg 1945 változásait, és érzelmeikben százezrekkkel, ha nem milliókkal osztoztak.

Hogy 1945-öt ki hogyan élte át, az természetesen magánügy, és ebbe senki sem szólhat bele. Eredeti írásomban egyrészt az ellen emeltem szót, hogy a megemlékezésből kirekesztették az elpusztult civileket és a védősereg tagjai közül azokat is, akiket semmilyen személyes bűn nem terhel; másrészt az ellen, hogy a felszabadulás személyes élményéből történelmi kategóriát kreáltak, s ennek segítségével meghamisították a szovjet politikai vezetés Magyarországra vonatkozó intencióit.

Sztálinban a felszabadítás gondolata fel sem merült. Ő legkésőbb 1939 óta „érdekszférákban” gondolkodott, amelyekben rákényszerítheti akarát a legyőzöttre, és bevezetheti a neki megfelelő politikai rendszert. Ezt 1945-ben szó szerint ki is mondta, Milovan Gyilasznak. De ugyanerről a koncepcióról tanúskodik az 1944 elején készült Majszkij-terv és számos egyéb dokumentum, amelyekről

legutóbb a Romsics Ignác által szerkesztett Mítoszok, legendák, tévhitek a 20. századi magyar történelemlről c. kötetben jelent meg elemzés. Természetesen Sztálin is számolt átmeneti periódussal, de a térség szovjetizálásának szándéka kezdettől fogva megvolt. Ha a felszabadítás szándéka vezette volna a szovjet vezetést, akkor nem várták volna ki például Varsó előtt, hogy a nácik megsemmisítsék a felkelőket, nem hozták volna létre bábkormányt akkor, amikor működött legitím lengyel kormány. Az észet vagy a litván történetírás mérvadó művei sem értékelik felszabadulásként a szovjetek bevonulását. A történeteket ennek ellenére át lehet élni felszabadulásként. Sok ukrán vagy baltikumi lakos is így élte át az első német katonai meglepetését, noha a nácizmus valójában a szolgárorsot hozta számukra. Az egyéni élmény nem feltétlenül azonos a politikai-történelmi kategóriákkal. A vita nyugvópontja juthatna, ha vitapartnereim elfogadnák a „megszabadulás” fogalmát, ami a tényeknek minden szempontból megfelel. A kisebb rossz bekövetkezése nevezhető a nagyobb rossztól való megszabadulásnak, de nem nevezhető felszabadulásnak.

A „felszabadulás” következményének tulajdonított „legszabadabb választás” értéke relativizálódik, ha figyelembe vesszük, hogy a választási eredménytől függetlenül kötelező volt a kommunistákat bevenni a kormányba és nekik juttatni a belügyi tárcát. Másrészt maga a választás is korlátozott volt. Az induló pártok közül eleve kizárták például a Bethlen István köré csoportosuló liberális-konzervatív erőket, és a teljes német anyanyelvű lakosságot megfosztották választójogától.

A felszabadulás mellett érvelők azzal is indokolják álláspontjukat, hogy leg-

alább a Horthy-rendszer megsemmisült. Kétségtelen, de például a kritikásaim által többször is hivatkozott Bibó István élete alkonyán korábbi véleményét megváltoztatva revidálta e rendszer fejlődésképtelenségről alkotott véleményét. Egyáltalán nem egyértelmű, hogy a Horthy-rendszernek nem voltak modernizációs tartalékai. Joggal lehet elmaradottsággal kárhozható a „keresztény kurzus” Magyarországot, de az nem tagadható, hogy például Bethlen sikerrel hajtotta végre konszolidációs programját és a mai szemmel katasztrófálisnak minősíthető szociális viszonyok a román vagy jugoszláv viszonyokhoz képest nem voltak annyira rosszabbak. A rendszer bűnös volt, mert belesodródott egy értelmetlen háborúba és nem lépett fel időben és kellő eréllyel a szélsőjobb ellen, de ebből még nem lehet teljes fejlődésképtelenségét levezetni.

Eörsi szerint a Szovjetunió „nem véletlenül” volt a demokráciák szövetségese, hanem azért, hogy „folytatódhasson az emberi történelem”. Nehéz értelmezni ezt az állítást annak fényében, hogy 1939 augusztusában „a történelem” folytatása (valójában érdekszférái kiterjesztése) érdekében Sztálin a nácikkal fogott össze a demokráciák ellen.

Hegyi Gyula 1945 kapcsán „a szellemi élet páratlan virágzásáról” beszél, de sajátos módon eltekint attól a tényről, hogy az egyházak, a polgári pártok, vagy a Kéthly–Peyer-féle szociáldemokraták nem részesültek e „virágzás” gyümölcseiből, a kirekesztésből, az üldöztetésből és a terrorból annál inkább.

Cikkem másik mondanivalója az volt, hogy a megemlékezéseket ne kirekesztő retorikával tartásák, és azokat az egyéb-ként ártatlan katonákat is meg lehessen gyászolni, akik a védők oldalán pusztultak el. A MEASZ-szal történő megemlékezés azért problematikus, mert ez a szervezet 1989 előtt a polgári antifasiszta ellenállás tagjait nem vette fel soraiba, kirekesztette őket az ellenállás történetéből és az ő önkritikus megkövetésükig e szervezetnek a demokrácia melletti elkötelezettsége megkérdőjelezhető.

Konok Péter megjegyzése, mely szerint én azt várom, hogy a nácizmus üldözöttei gyertyát gyújtsanak a gyilkosok emlékére, inszINUÁCIÓ. Egrészt azért, mert egy általa is idézett mondatomban leszögeztem, hogy a nyilasok és a náci vezetők nem tekinthetők áldozatnak. Ők gyilkosok, és ezért helyes, ha a rendőrség fellép az ellen, hogy közterületen gyászolják őket. Én csupán azt írtam, hogy a személyes bűnt magára nem vett magyar, német és szovjet katonákat egyaránt lehessen gyászolni.

Azt sem állítottam, hogy ez a nácizmus üldözötteinek feladata – ők maguk döntenek el, hogy mire és hogyan emlékezzenek. A magyar államnak azonban kötelessége volna megemlékezni legalább az ártatlan magyar áldozatokról. A vietnami háborúban elesett amerikai, az Afganisztánban vagy Csecsenföldön elpusztult orosz katonákat, valamint a spanyol polgárháború áldozatait állami megemlékezés keretében gyászolják, függetlenül attól, hogy melyik oldalon álltak.

Ungváry Krisztián
történész

*Sztálinban
a felszabadítás
gondolata fel sem
merült.
Ő legkésőbb
1939 óta
„érdekszférákban”
gondolkodott.*